

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ АКТОРІВ

У статті розглянуто українську народну пісню як засіб формування національної свідомості майбутніх акторів. Висвітлено, що в українській народній пісні відтворюється світогляд народу, його морально-етичні й естетичні цінності, педагогічний геній, багатовіковий досвід виховання підростаючих поколінь у дусі високої духовності й моралі. Зауважено, що українська народна пісня є благодатним матеріалом для формування національної свідомості майбутніх акторів у різних видах творчості.

Ключові слова: *пісня, народна пісня, історичні думи, фольклор, національна свідомість, майбутні актори.*

Новітні тенденції сучасної вищої освіти потребують розробки ціннісних підходів до формування національної свідомості майбутніх акторів. Українська народна пісня дає змогу отримати естетичну насолоду, принести радість спілкування з мистецтвом і викликати відповідну реакцію почуттів і думок, залишити слід у духовному світі, тобто закликати суспільство не тільки до відображення, а й до перетворення світу. Тому стає цілком незаперечним вплив української народної пісні на формування різних сторін майбутніх акторів, що включає й національну свідомість.

У дослідженнях філософів, психологів і педагогів безпосередньо чи опосередковано розкриваються певні аспекти процесу виховання національної свідомості особистості (І. Бех, О. Вишневецький, І. Зязюн, І. Касьянов, В. Кремень, М. Стельмахович, Г. Філіпчук, К. Чорна та ін.). Концептуальні положення про визначну роль української народної пісні у вихованні духовності, зокрема національної свідомості, розроблено видатними українськими педагогами та просвітителями (Г. Ващенко, М. Гоголь, Б. Грінченко, М. Драгоманов, І. Нечуй-Левицький, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко, Т. Шевченко та ін.). Проблеми виховання особистості у процесі опанування українською музичною культурою, зокрема, народною піснею в контексті формування національної свідомості розглянуто сучасними дослідниками (В. Андрущенко, Ю. Мандрик, С. Мишанич, Р. Осипець, О. Отич, Л. Стрюк, Л. Філоненко та ін.).

Незважаючи на численні праці в цьому напрямі, слід констатувати неослабний інтерес учених до вивчення феномена української народної пісні, а тема національної свідомості як одна з основних засад націотворення була й залишається в колі філософських і політологічних проблем багатьох країн. Актуальність вивчення зумовлена тим, що національна свідомість є дійовим чинником розвитку сучасних політичних процесів, могутнім підйомом соціальних і духовних перетворень, а також важливою передумовою консолідації нації й суспільства.

Метою статті є висвітлити дієвість використання української народної пісні як засобу формування національної свідомості майбутніх акторів.

Народна пісня є одним із найпопулярніших жанрів музичного мистецтва – це світ культури українського народу, скарбниця людської духовності, що полонить почуття, розум і серце. В українській пісні відтворюється світогляд народу, його морально-етичні та естетичні цінності, педагогічний геній, багатовіковий досвід виховання підростаючих поколінь у дусі високої духовності та моралі. Українська народна пісня є благодатним матеріалом для формування національної свідомості майбутніх акторів у різних видах творчості.

Виділяючи цю проблему на філософському рівні, В. Андрущенко наголошує на тому, що кожна людина потребує свого власного душевного відтворення. Тому вчений зазначає, що якщо його не відтворить мистецтво, якщо його не відтворить музика, якщо його не відтворить пісня, ми втратимо цілісну особистість [1]. Відомий фольклорист С. Мишанич зазначав, що пісня супроводжує людину все свідоме життя – від колискової до гробової дошки. Вона й донині перебуває в стані активного побутування, отже, сприяє вихованню національної свідомості українців, окреслює провідні ознаки їх психологічного укладу. Без народної пісні, яка осягає свідомість, випробовує й розвиває голосові здібності, емоційну рухливість людини, закладає драматичні основи душі, а найголовніше, дає почуття належності до рідного народу, його духовних скарбів, без пісні нема не те що митця, а й просто людини [7]. Л. Стрюк показує, що всі пісенні жанри усної народної поетичної творчості є невичерпним джерелом пам'яті народу України, в якому дбайливо зберігаються протягом багатьох століть знання про життя в різні історичні часи, звичаєвість і побут. Ці народнопоетичні твори для нас не просто явище минулого, не тільки унікальний історичний документ, а цінний скарб етнічних коштовностей, які в сукупності своїй окреслюють феномен української нації і, промовляючи до прийдешніх поколінь, покликані виплекати в їх душах національну свідомість і гордість за свій народ, його історію й культуру [9, с. 321–322].

Українська людина, що сприймає традиційну народну музику, прагне глибше пізнати свою історію, поетично сконцентровану в думках і піснях [5, с. 138]. За справедливим зауваженням дослідника О. Вишневського, вивчення вітчизняної історії в поєднанні із засвоєнням скарбів рідної мови, звичаїв і традицій, й особливо народної пісні, стало благодатним для справи культивування так званого “стихійного патріотизму” [3, с. 6–7]. Народна пісня для Малоросії, в оцінці М. Гоголя, – це все: поезія, історія й батьківська могила. “Переказ песнею.., – зазначає класик російської літератури й славетний син українського народу, – майже завжди драматичний – ознака розвитку народного духу й діяльності, неспокійного життя, яке довго обіймало” [4, с. 13]. І. Франко справедливо за-

уважає, що саме перлини пісенного народного епосу “виховували нові покоління, вливаючи в них з материнським молоком того самого геройського духу, котрим жили батьки” [9, с. 21]. Досліджуючи українську народну пісню з часів Київської Русі, харківський культуролог і педагог Г. Ващенко виділяє сконцентровані в ній культурно-ментальні цінності: глибокий патріотизм, любов і пошану до батьків, до свого роду, кохання й дружбу, усвідомлення людської честі й гідності, любов до праці, непереможне прагнення до волі та ненависть до рабства, віру в Бога [2, с. 121–138].

Народна пісня, закорінена в язичницьку давнину українства, увібрала традиції ще дохристиянських часів, пізніше правдиво відобразила тернистий шлях історії нашого народу, його надії й сподівання, здобутки та втрати. Співучість нашого народу споконвіку творила його веселу й ліричну вдачу. Пісенно-поетичний фольклор став оберегом звичаїв і традицій та запорукою художньо-інтелектуального зростання нації. Минуле й сучасне, фольклорне й академічне, що органічно взаємодіє в пісенній творчості майбутніх акторів, сприяє формуванню національної свідомості. Українська народна пісня є глибоко закоріненою в обрядову й календарну поезію Київської Русі. Поєднуючись зі співами й ритуальними діями, вона міцно увійшла в повсякденні господарські справи: незмінно супроводжувала календарні польові роботи (сівбу, косовицю, жнива тощо), також щорічні сезонні дати в сільському господарстві (колядки, веснянки, гаївки тощо). Ритуали, що пов’язані з їжею, також супроводжували певні пісні. Князі й інші представники багатих верств населення запрошували на бенкети (пирі) професійних співаків та акторів, яких тримали при своїх дворах.

В епоху національно-визвольної боротьби українського народу було створено сотні героїко-епічних, жартівливих, гумористичних і сатиричних, ліричних пісень і дум – справжній художній пам’ятник нашої історії. Їх величезна роль у патріотичному вихованні українців неоціненна. Глибоко народними за ритміко-інтонаційною основою є й професійні здобутки українського музичного мистецтва – духовні й світські канти, хорові духовні композиції тощо. Національний дух, його міцність і привабливість виражалися різними стилями й жанрами.

Формуванню національної свідомості майбутніх акторів сприяють українські народні пісні, історичні думи, легенди про героїчну минувшину.

Так, до пісень героїчного напрямку належать прославлені на весь світ українські думи, історичні пісні про військові події, походи наших пращурів, боротьбу з чужоземними загарбниками. У цих піснях відображені не лише перемоги, а й поразки, невдачі в боротьбі з ворогами. Це часто сумні й тужливі, тривожні твори, у яких виливається біль за втраченою свободою, покинутим рідним краєм.

У козацьких піснях реалістична конкретність переплітається з емоційною наснаженістю, символічно-метафоричною образністю. Герой пісень – запорожець, козак (козаченько), лицар українського духу й чину. Це улюблений народний герой, який долає всі життєві перешкоди, захищає

рідну землю від загарбників, перемагає ворога й виганяє його за межі України. Козак – найвищий ідеал оборонця Вітчизни, якому притаманні, як правило, лицарська мораль, духовність.

У стрілецьких піснях прославляється героїзм українських лицарів у боротьбі з ворогами рідного народу: “бурею битва гриміла”, “від крові земля червоніла”, “тверда, мов сталь, стрілецька груди”, “лунає клич, луна стрімкий: вперед, вперед, у бій святий”, “у ворожій серці смертний жах”. Стрільці не могли допустити, щоб ворожі заїди господарювали на нашій землі, знущалися з рідного народу, паплюжили його мову, культуру. Адже, якщо ворога не вигнати зі своєї землі, “буде лях проклятий батьками орати, матерями волочити”. Історія виникнення стрілецьких пісень нараховує близько вісімдесяти років, але за радянської влади вони замовчувалися. Складали їх спілки січових стрільців, що були сформовані на початку ХХ ст. на основі добровільних товариств “Січ” та “Сокіл-Батько”. Численні гуртки проводили значну культурно-просвітницьку роботу, у роки Першої світової війни брали участь у військових операціях. Серед січових стрільців були талановиті поети (Л. Лепкий, Р. Купчинський, С. Чарнецький). Завдяки їхнім зусиллям і з’явилися стрілецькі пісні. Поняття “стрілецька пісня” в українську фольклористику ввів О. Правдюк, визначивши її як різновид фольклору, що охоплює пісенний шар із досить окресленим тематичним колом, що пов’язане з історичним етапом, життям і побутом певного середовища. Фольклорист зазначає: “Стрілецька пісня, яка становить складову частину українського фольклору, водночас має власне, самобутнє й неповторне обличчя, цілий ряд характерних особливостей, зумовлених виникненням стрілецької пісенності в умовах війни, розбудови самостійності держави” [8].

Низка пісень січових стрільців військово-політичного характеру (відображають повстання на західноукраїнських землях проти царських і польсько-шляхетських військ у 1915 р., заклик до бою, відданість справі рідного краю), а також побутово-ліричного характеру (прощання, кохання стрільця й дівчини, передчуття смерті). Своєрідним національним гімном стала пісня “Гей, у лузі червона калина”. Лейтмотив пісні – патріотичні поривання української молоді Галичини визволити Україну від царського гніту.

Ой, у лузі червона калина похилилася,
 Чогось наша славна Україна зажурилася,
 А ми тую червону калину підіймемо,
 А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!
 Марширують наші добровольці у кривавий стан,
 Визволяти братів-українців з московських кайдан.
 А ми наших братів-українців визволимо,
 А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!
 Гей, у полі ярої пшенички золотистий лан,
 Розпочали стрільці українські з ворогами тан!

А ми тую ярую пшеничку зберемо,
 А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!
 Як повіє буйнесенький вітер з широких степів,
 А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!

Серед символів пісні – червона калина як прообраз України. Золотистий лан – це символ доброго врожаю й віри в перемогу народу [8].

Пісенний фольклор національно-визвольної боротьби українського народу 40–50-х рр. ХХ ст. суворо переслідувався до початку 1990-х рр. У переважній більшості це пісні, тексти яких часто нагадують історичні пісні, а наспіви, запозичені з відомих мелодій (“Вперед, хто живий! Бо найвищий вже час прогнати катів з України”), позначені особливостями індивідуальної поезії. Ці пісні передають захоплення красою, мужністю, сміливістю, нескореністю духу “Слава не загине, січова слава”, звернені до пам’яті славних предків “ми, українські партизани, – потомки славних козаків”.

Самобутнім жанром українського фольклору є думи, які, за загальним визнанням учених багатьох країн, є гордістю й окрасою не лише вітчизняної, а й світової культури. Доцільно майбутнім акторам пояснити, що таку високу й одноставну оцінку вчених різних національностей українські думи одержали за своє ідейне спрямування, прояви лицарського духу й неповторну поетику, художню образність. Зміст дум розкриває споконвічну традиційну прив’язаність українців до рідної землі, родючих чорноземів, якими їх обдарувала природа. Для наших предків-лицарів не було нічого гіршого, як жити далеко від рідного краю, землі батьків і дідів, на чужині. На чужій землі козаки завжди “журяться журно”. Такі козаки “утопили головоньку у чужую стороньку, у чужую стороньку та на чужу чужиньку” [6].

Важливо, щоб майбутні актори зрозуміли, що в житті козаків домінували національні, родинні цінності. З пісень і дум бачимо, що вони називали себе “панове браття”, старших величали з глибокою пошаною “батьком”, до молодших зверталися “сину”, “доню”, “внучку”, їхніми ідеалами було змістовне й заможне щасливе родинне життя, духовно багата українська родина, вільна праця. Вони прагнули до того, щоб Україна була міцною, великою родиною, тоді їй не страшні будуть ніякі вороги.

Такі пісні викликають у майбутніх акторів радість, бадьорість, формують оптимістичне світосприймання. У них виникає бажання втілювати в життя те, про що вони співають, коли зичать доброї вдачі працьовитим людям. Під впливом патріотичних пісень студенти стають добрішими, справедливішими, милосерднішими. Майбутні актори переконуються в тому, що патріотичні пісні збагачують людей глибокими, духовними якостями, формують національну свідомість.

Висновки. Таким чином, у професійній підготовці майбутніх акторів значне місце посідає українська народна пісня, у якій сконцентровано широку гаму людських почуттів, світоглядну культуру й поетичність світо-

сприйняття, інші особливості національно-культурної ментальності, відображено самотутні картини народного життя, звичаї, минуле й сучасне, що збагачує духовні традиції та є дієвим чинником формування національної свідомості.

Це питання не вичерпує всіх можливостей означеної проблеми й тому потребує подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В.П. Мистецька освіта в системі формування педагога ХХІ століття / В.П. Андрущенко // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. : зб. наук. пр. – К. : НПУ, 2004. – Вип. 1(6). – С. 3–5.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 192 с.
3. Вишневський О. Ще раз про народження громадянина: Національне і громадянське усучасному українському вихованні / О. Вишневський // Освіта. – 2002. – С. 6–7.
4. Гоголь М. О малороссийских песнях / М. Гоголь // Пісенний вінок: Українські народні пісні з нотами. – К. : Криниця, 2009. – С. 9–13.
5. Єгорова І.В. Управління процесом формування національної самосвідомості на уроках музики в сучасних умовах / І.В. Єгорова // Управління національною освітою в умовах становлення і розвитку української державності : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. – К. : ІЗМН, 1998. – С. 137–140.
6. Нудьга Г.А. Українська пісня в світі / Г.А. Нудьга. – К. : Музична Україна, 1989. – 507 с.
7. Руснак І.Є. Український фольклор : навч. посіб. / І.Є. Руснак. – К. : Академія, 2012. – 304 с.
8. Стрюк Л.Б. Пісенна етнологія України : навч. посіб. з народознавства / Л.Б. Стрюк, М.І. Стрюк, Ф.З. Яловий. – К., 1994. – 332 с.
9. Франко І. Твори в 20-ти томах / І. Франко. – К. : Держлітвидав, 1955. – Т. 16. – 467 с.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2014.

Белозуб Л.Н. Украинская народная песня как средство формирования национального сознания будущих актеров

В статье рассмотрена украинская народная песня как средство формирования национального сознания будущих актеров. Раскрыто, что в украинской народной песне отражается мировоззрение народа, его морально-этические и эстетические ценности, педагогический гений, многовековой опыт воспитания подрастающих поколений в духе высокой духовности и морали. Подчеркнуто, что украинская народная песня является благодатным материалом для формирования национального сознания будущих актеров в различных видах творчества.

Ключевые слова: *песня, народная песня, исторические думы, фольклор, национальное сознание, будущие актеры.*

Belozub L. Ukrainian folk song as a means formation of national consciousness the future actor

The article considers the Ukrainian folk song as a means of creating a national consciousness of the future actors. Displaying reflected in Ukrainian folk songs worldview people, its ethical and aesthetic values, pedagogical genius, a century of experience educating the younger generation in the spirit of spirituality and morality. Emphasizes that the Ukrainian folk song is a fertile material for the formation of national consciousness future actors. In this direction, there is a lot of research. Scientists are interested in studying the phenomenon of Ukrainian folk song, and the theme of national identity remains in the range of political

and philosophical problems of many countries. National consciousness is a powerful factor in the development of modern political processes, the powerful rise of social, political, spiritual transformation, an important prerequisite for the consolidation of the nation and society. Ukrainian folk song truthfully reflected the thorny path of in history of the people, their hopes and despair, achievements and losses. She accompanied the calendar field slaves (sowing, haymaking, harvesting, etc.) and annual seasonal dates (Christmas carols, stoneflies, etc.). In the era of the national liberation struggle of the Ukrainian people have created hundreds of heroic, humorous and satirical, lyrical songs and doom. Formation of national consciousness of the future actors contribute Ukrainian folk songs, historical дума, the legends of the heroic past. Noted that in training future actors occupies an important place Ukrainian folk song which reflects wide range of human emotions, features of the national culture, paintings of folk life, customs, past and present, that enriches the spiritual traditions and is an effective factor in the formation of national consciousness.

Key words: *song, folk song, historical дума, folklore, national consciousness, future actors.*